

Key words: *text, text-centered approach, textual knowledge, textual skills, socio-cultural competence, analytical exercises, practical exercises, creative exercises, teacher-philologist.*

УДК 37.018.4

Н. В. Нікула

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Мета даної публікації полягає в теоретичному обґрунтуванні етапів професійно-методичного розвитку студентів-педагогів у процесі професійної підготовки. У результаті дослідження автор розкриває сутність професійно-методичного розвитку майбутніх фахівців крізь призму формування якостей їх методичної культури та описує етапи цього розвитку.

У висновках, наголошує на важливості професійно-методичного розвитку студентів, що є необхідною складовою підготовки педагогічних кадрів, а також однією з умов формування їх методичної культури. Перспектива дослідження полягає у визначенні педагогічних умов формування методичної культури студентів.

Ключові слова: *професійно-методичний розвиток, методична грамотність, педагогічна компетентність, методична компетентність, методична креативність, методична майстерність, методичне самовдосконалення.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні умови, що склалися нині в Україні, значно підвищують вимоги до педагогічних кадрів. Сучасне суспільство потребує розвиненого, ерудованого вчителя, який має творче мислення, здатного до самовдосконалення, до інноваційної діяльності. Це має бути висококультурний фахівець, невтомний, наполегливий, який вільно орієнтується в широких потоках різноманітної інформації, об'єктивно аналізує проблеми, що виникають, та приймає оптимальні рішення в нестандартних умовах.

Сьогодні важливо, щоб учитель володів не лише певним багажем знань з тієї чи іншої дисципліни, а й умів орієнтуватися в різноманітті сучасних науково-педагогічних технологій та вдало використовував їх на практиці, що потребує методичної культури вчителя, а спершу – його професійно-методичного розвитку, який відбувається під час навчання у вищій школі.

Професійно-методичний розвиток майбутнього педагога – складний, багатогранний процес, який, у майбутньому, забезпечує високу результативність навчально-виховного процесу, оскільки дозволяє з наукової точки зору визначати й реалізовувати на практиці принципи, зміст, форми, методи й засоби навчально-виховної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Аналізуючи педагогічну та методичну літературу з даної проблеми, можемо констатувати, що поняття педагогічної грамотності досліджували Г. Коджаспірова, Н. Морева, І. Новік, Н. Пещенко, А. Щукін та ін. Проблема компетентності вчителя

знайшла своє відображення у працях С. Багадирова, Е. Іванова, І. Ісаєва, Н. Кузьміної, Л. Хомич. Аспекти педагогічної творчості та креативності розкриті в дослідженнях О. Антонової, В. Кан-Каліка, Н. Кічук, М. Лещенко, С. Сисоевої. Проблема майстерності вчителя описана працях Ф. Гоноболіна, І. Зязюна, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна та ін.

Професійному становленню вчителя, викладача присвячені праці таких науковців: В. Орлова, В. Радула, М. Сметанського, Т. Федірчик, Т. Чувакова та ін.

Однак, аналіз опрацьованої літератури дозволяє ствердеувати, що проблема професійно-методичного розвитку майбутніх учителів початкової школи під час навчання у вищому навчальному закладі залишається не дослідженою.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні етапів професійно-методичного розвитку студентів-педагогів у процесі професійної підготовки.

Методи дослідження. З метою дослідження даної проблеми нами використовувався комплекс теоретичних методів (системний аналіз педагогічної, психологічної, методичної літератури, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду).

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблему методичної культури вчителя, можна говорити про важливість професійно-методичного розвитку майбутніх фахівців під час навчання у вищій школі, який здійснюється в чотири етапи: навчально-репродуктивний, процесуально-репродуктивний, навчально-дослідницький, професійно-творчий та сприяє формуванню якостей методичної культури вчителя.

На навчально-репродуктивному етапі формується методична грамотність студентів-педагогів. Для розуміння даної дефініції, проаналізуємо поняття «грамотність». У педагогічному словнику воно трактується як один із показників культурного рівня населення; та зазначається, що конкретний зміст даного поняття змінюється на різних етапах політичного та економічного розвитку суспільства разом із підвищенням його культурних запитів [1, 87]. Педагогічну грамотність як сукупність знань, умінь, навичок та здатність передавати іншим засвоєні знання та соціальний досвід розглядає Н. Морева. У своїх дослідженнях О. Щукін визначає методичну грамотність як систему методичних знань про компоненти процесу навчання, систему методичних навичок здійснення навчальних дій.

Узагальнивши вищезазначені підходи до розгляду даного феномена, можемо стверджувати, що методична грамотність – це комплекс професійно важливих складових, які проявляються на певному рівні співвідношення методичних компетенцій майбутнього вчителя початкових класів, що реалізуються у процесі навчання.

Методична грамотність, як система знань, умінь та навичок, має технологічний характер і в педагогічній діяльності виявляється в методичних вміннях.

У своїх дослідженнях І. Новик і Н. Пещенко виділяють спеціальні методичні вміння:

- 1) конструктивні вміння, що проявляються у процесі відбору та побудови змісту навчального матеріалу для майбутнього заняття;
- 2) конструктивні вміння, що необхідні для проектування як своєї діяльності, так і діяльності учнів;
- 3) організаторські вміння в галузі використання засобів, форм і методів педагогічного впливу для передачі навчального матеріалу учням;
- 4) організаторські вміння в галузі регулювання власної та учнівської діяльності на уроці [4].

Досліджуючи проблему формування дидактико-методичної компетентності, Т. Руденко виділяє такі методичні вміння:

- 1) постановка й рішення педагогічних завдань: орієнтація на учня як на активного співучасника навчально-виховного процесу, що має свої мотиви й цілі; вивчення педагогічної ситуації та прийняття рішень; здійснення прогнозування; володіння педагогічною технологією.
- 2) вплив учителя на учнів: виділення основних завдань навчальних предметів, що вивчаються в початковій школі; формування загальнодидактичних і спеціальних умінь і навичок; здійснення міжпредметних зв'язків; побудова змісту як системи пізнавальних завдань; передбачення типових помилок і можливих труднощів в учнів.
- 3) здійснення педагогічної рефлексії: використання знань сучасного стану педагогіки і психології, орієнтування в різних формах інновацій; фіксування результатів своєї праці та узагальнення власного досвіду; прогнозування педагогічної діяльності [6, 16].

На наступному, процесуально-репродуктивному етапі, відбувається формування методичної компетентності.

У психолого-педагогічній літературі поняття «компетентність» (що в перекладі з лат. *competens* – відповідний, здібний) означає володіння знаннями, досвідом у певній галузі; ступінь кваліфікації працівника, яка дозволяє успішно вирішувати задачі, що стоять перед ним, визначає здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно освоювати нове та швидко адаптуватися до умов, що змінюються [4, 60]. Як якісна характеристика ступеня оволодіння педагогом своєю професійною діяльністю розглядається професійна компетентність. Педагогічну ж компетентність розглядають як єдність теоретичної та практичної готовності вчителя до здійснення своєї професійної діяльності.

Методична компетентність – це властивість особистості, яка проявляється у сформованості професійно-педагогічних знань і вмінь в області навчального предмету й методики його викладання, узятих у єдності. Дослідниця Г. Монахова вважає, що методична компетентність сучасного вчителя обов'язково передбачає володіння навичками проектування педагогічних систем і, передусім, володіння технологією проектування навчального процесу.

Методична компетентність визначає вирішення проблеми вибору вчителем видів і прийомів роботи на уроці, вибору питань і завдань для реалізації конкретних завдань уроку.

На нашу думку, методична компетентність припускає наявність таких умінь і навичок:

- 1) специфічні аналітичні навички, що дозволяють сприймати й оцінювати педагогічну ситуацію як багатовимірну інноваційну педагогічну реальність;
- 2) професійно-діагностичні компетенції, що дозволяють майбутньому педагогу перетворювати навчальний предметний матеріал на діагностичний. Оволодіння такими навичками дозволяє студентам усвідомити розвиваючі можливості предметного змісту початкового навчання;
- 3) основи проектувальних дій, метою яких є створення гнучкої системи організації життєдіяльності школяра.

Третій, навчально-дослідний етап, сприяє формуванню у студентів методичної креативності.

Креативність – (лат. creatio – створення) творча, новаторська діяльність; новітній термін, яким окреслюються «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять до структури обдарованості в якості незалежного фактора» [3, 215].

У психологічному словнику даний термін розглядається як «здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилитися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації».

Методичну креативність учителя В. Кан-Калик розглядає як уміння нестандартно застосовувати наявні знання для реалізації цілей виховання і навчання відповідно до методичної теорії та конкретних умов навчання [2, 35]. С. Литвиненко зазначає, що «методична креативність учителя – це здатність до критичного аналізу інновацій, використання порівняльного аналізу новаторського і традиційно-особистісного методичного досвіду, створення власної інноваційно-методичної системи, стилю роботи, творче використання методів корекції та модернізації новаторських рекомендацій у галузі викладання різних дисциплін в умовах початкової школи» [3, 219].

Формування методичної креативності залежить від мотиваційних основ методичної культури вчителя початкових класів та потребує

реалізації наступних аналітичних дій: виділення концептуальних цілей та завдань, що стосуються дитячого розвитку; виділення характерних ознак дидактичної моделі, яка дозволяє створити оптимальні педагогічні умови, що реалізують концептуальні ідеї; реалізація тієї чи іншої розвиваючої системи, на основі співвідношення умов даної системи і можливих рівнів готовності молодших школярів до навчання, що пришвидшують чи уповільнюють дитячий розвиток у межах тієї чи іншої концепції.

На нашу думку, методична креативність – це інтелектуальна активність методичного мислення вчителя, що створює умови для реалізації методичної творчості й вирішення методичних завдань чи ситуацій на рівні інноваційно-теоретичного відкриття. Саме тому, процес професійної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі повинен мати креативний характер, що, у свою чергу, дозволяє майбутнім педагогам, окрім зміцнення власного творчого потенціалу, розвинути й удосконалити такі якості особистості, як самопізнання, творчий саморозвиток, а також сприяти формуванню об'єктивної самооцінки.

Оскільки розвиток творчості сприяє формуванню майстерності, тому на професійно-творчому етапі у студентів формується методичне самовдосконалення та майстерність.

Педагогічна наука поняття «майстерність учителя» розглядає як професійне вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, спрямувати їх на всебічний розвиток та вдосконалення особистості, що забезпечує високу організацію педагогічного процесу [5, 27]. Вона характеризується високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь, і, звичайно, її сутність – в особистості самого педагога, його позиції, здатності керувати діяльністю на високому рівні.

У педагогічному словнику С. Гончаренко дає таке визначення педагогічної майстерності: «це характеристика високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність)» [1, 217].

На думку І. Зязюна, майстерність учителя проявляється в уміннях організувати навчальний процес, активізувати учнів, розвивати їхні здібності, самостійність, допитливість, ефективно проводити виховну роботу, формувати в учнів високу моральність, почуття патріотизму, працелюбність, викликати позитивні емоційні почуття в самому процесі учіння [5, 31]. Сутність педагогічної майстерності – це своєрідний сплав особистої культури, знань і кругозору вчителя, його всебічної теоретичної підготовки з досконалим володінням прийомами навчання й виховання, педагогічною технікою та передовим досвідом.

Погоджуємося з думкою І. Артем'євої про те, що методична майстерність як «культуротворче новоутворення» виявляється в інтеграції засвоєних елементів методичної культури й особистісних проявів професіоналізму вчителя.

Як зазначає Н. Харчіна, здатність до самовдосконалення – важливий чинник досягнення конкретним педагогом вищого рівня своєї професійної майстерності. Сутність поняття «самовдосконалення» у трактуванні С. Ожегова означає «ставати кращими, досконалішими, підвищувати свої знання, майстерність тощо». Професійне самовдосконалення вчителів слід розглядати в нерозривному зв'язку з самопізнанням, творчим самовизначенням, самоорганізацією та творчою самореалізацією. Дійсно, становлення професіоналізму й майстерності вчителя засноване на інноваційній готовності до професійно-педагогічної діяльності в якості новатора, що реалізується за допомогою безперервного творчого переосмислення власного педагогічного досвіду та реальної педагогічної дійсності, інноваційного пошуку покращення якості знань учнів і самореалізації у професії.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладеного, можемо стверджувати, що професійно-методичний розвиток майбутніх учителів є важливою складовою підготовки педагогічних кадрів у процесі їх навчання у вищій школі, а також однією з умов формування методичної культури студентів. Адже вчитель, який володіє високим рівнем методичної культури, здатний професійно діяти в сучасному освітньому просторі, створювати нові методичні продукти, які можуть стати основою подальшого інноваційного розвитку початкової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 244 с.
3. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи / С. Литвиненко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Вип. 3 (50). – Полтава, 2006. – С. 215–219.
4. Нікула Н. Формування методичної компетентності педагога в системі професійної підготовки / М. Іванчук, Н. Нікула // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Чернівці, 2010. – Вип. 523 – С. 59–63.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.
6. Радул В. В. Педагогічна культура та соціальна зрілість вчителя : навч. посіб. / В. В. Радул. – Кіровоград, 2000. – 36 с.
7. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових Класів / Л. О. Хомич. – К. : Магістр-S, 1998. – 200 с.

РЕЗЮМЕ

Никула Н. В. Этапы профессионально-методического развития студентов в процессе обучения в высшей школе.

Цель данной публикации заключается в теоретическом обосновании этапов профессионально-методического развития студентов-педагогов в процессе профессиональной подготовки. В результате исследования автор раскрывает сущность профессионально-методического развития будущих специалистов через призму формирования качеств их методической культуры и описывает этапы этого развития. В выводах подчеркивает важность профессионально-методического развития студентов, которая является необходимой составляющей подготовки педагогических кадров. Перспектива исследования заключается в определении педагогических условий формирования методической культуры студентов.

Ключевые слова: профессионально-методическое развитие, методическая грамотность, педагогическая компетентность, методическая компетентность, методическая креативность, методическое мастерство, методическое самосовершенствование.

SUMMARY

Nikula N. Stages of professional and methodological development of students in higher school.

The purpose of this publication is the theoretical discourse of student-teachers professional and methodological development in the process of their training. As the result, the author reveals the essence of professional and methodological development of future professionals through the prism of formation of methodological quality culture and describes the stages of this development. The main stages of professional and methodological development of primary school teachers in teaching in higher education is an educational reproductive, reproductive procedural, educational, research and professional and creative.

On the educational and reproductive stage the methodological literacy of students-teachers is formed that consists in complex of professionally important components. On the reproductive procedural stage methodological competence is formed, which the author considers to be the individual quality that results in formation of professional and pedagogical knowledge and skills in the academic subject and method of teaching. The teaching and research stage promotes the students' methodological creativity that is presented as an intellectual activity of teacher's methodological thinking which creates conditions for the realization of methodological work and solves methodological problems or situations on the theoretical innovation and discovery level. On the professional and creative stage the students form methodological skills which are revealed in the integration of methodological elements of culture and individual manifestations of the professional teacher. At this stage, formed as the ability to self-improvement, which is an important factor in achieving a higher level of teachers' professional skills. Professional improvement of teachers should be closely connected with self-knowledge, self-creative, self-organization and creative self.

In summary, the author argues that professional and methodological development of future teachers is an important component of teacher training during their studies in higher education institutions. After all, a teacher who has a high level of methodological culture is able to act professionally in today's educational environment, create new teaching products that can be the basis for further innovative development of primary education. The prospect research is identifying pedagogical conditions of formation of methodological culture of the students.

Key words: professional and methodological development, methodological competence, pedagogical competence, methodological creativity, methodological skills, methodological improvement.